

11-6-2012

DE FILM IN DE GESCHIEDENISLES

DAENS, "V" FOR VENDETTA EN GOOD BYE, LENIN!

INHOUD

§1 Inleiding	4
§1.1 Onderzoeksvraag	4
§1.2 Deelvragen	5
§1.3 Theoretisch kader	5
§1.4 Plan van aanpak	6
§1.5 Plan eindproduct	6
§2 Meesterproef	8
§2.1 Hypothese	8
§2.2 Theoretisch kader	9
De cultuurhistoricus	9
De docent geschiedenis	12
De leerling	13
§2.3 Methode	15
§2.4 Resultaten	16
Vragenlijsten	16
Films	16
Criteria theorie	17
Criteria voor het gebruik van een historische speelfilm in de geschiedenisles	19
§2.5 Conclusie	20
§2.6 Feedback	20
<u>BIJLAGES</u>	22
Vragenlijst docenten	24
Films	26
1 <i>Daens</i>	26
1.1 Lesplan	26
1.2 Evaluatie	27
1.3 Evaluatie docent: S. van Oers	27
2 "V" for <i>Vendetta</i>	29
2.1 Lesplan	29
2.2 Evaluaties	30
2.3 Evaluatie docent: M. van Gastel	30
2.4 Evaluatie docent: W. van Gaal	31
2.5 Invulschema	33
2.6 Antwoordblad	34
3 <i>Good bye, Lenin!</i>	35
3.1 Lesplan	35
3.2 Evaluatie	35
3.3 Evaluatie docent: D. Paagman	35
3.4 Invulschema	37
3.5 Antwoordblad	37
Literatuur	38

§1 INLEIDING

§1.1 ONDERZOEKSVRAAG

Een beeld zegt meer dan duizend woorden. Het roept herinneringen en associaties op, en stuurt de kijker naar een bepaalde interpretatie. Zo is het afgebroken beeld van Lenin in *Good bye, Lenin!* een symbool voor het afgebroken communisme, het einde van de Koude Oorlog en het einde van de Sovjet-Unie. Het opgetakelde beeld dat van zijn sokkel is gehaald roept al die historische feiten op. Maar ook nostalgie of weemoed door de Oost-Duitsers en daar tegenover het einde van het vijandsbeeld dat het Westen had van het communisme. Eén zo'n *still* laat heel sterk het verhaal van de film zien: het leven onder het communisme dat voorbij is (maar voor de moeder van het hoofdpersonage nog wel leeft). Een ander sterk voorbeeld zijn de verkiezingen tussen Richard Nixon en John F. Kennedy. Het eerste televisiedebat waarin Kennedy van de filmwereld van zijn vrouw gebruik maakte om charismatisch over te komen tegenover ongeschoren en bezweette Nixon.¹ De inhoudelijk sterke Nixon kreeg van de radioluisteraars meer stemmen, maar het groter televisiekijkend publiek stemde meer op Kennedy waardoor Kennedy toch president werd.

Beeld is niet alleen stilstaand zoals foto's, prenten en schilderijen, maar bestaat ook uit bewegend materiaal: educatieve filmpjes, live-opnames van historische gebeurtenissen uit de laatste honderd jaar, documentaires, privé-opnames en historische speelfilms.² Films worden steeds vaker gebruikt in het geschiedenisonderwijs door de steeds betere toegang tot diverse media in de klaslokalen en het steeds meer openbaar maken van historisch filmmateriaal zoals Amerikaanse instructiefilmpjes over de atoombom in *The Atomic Café*. Daarnaast kan film op een humorvolle manier serieuze onderwerpen op een verhalende wijze aan leerlingen brengen.³ Maar zegt beeld wel genoeg? Beeld dwingt de kijker veel verschillende elementen te zien (en misschien ziet de kijker daardoor niet alles) en laat minder ruimte over voor fantasie zoals woorden dat wel kunnen doen.

In deze meesterproef wordt onderzocht hoe historische speelfilms gebruikt kunnen worden in geschiedenislessen in zowel de onderbouw als de bovenbouw van het middelbaar onderwijs. Mijn interesse naar de cultuurhistorische kant van het onderwijs deed mij besluiten het gebruik van films in het geschiedenisonderwijs te belichten. Met de historische speelfilm wordt de hedendaagse speelfilm bedoeld, waarin een historische periode wordt nagespeeld of als achtergrond dient voor een verhaal. De speelfilm is een representatie van de historische werkelijkheid, maar weet soms de werkelijkheid moeilijk te benaderen.⁴ De dramatiek staat hierin centraal. In deze meesterproef gaat het dus niet om korte, educatieve filmpjes (want die zijn juist ontworpen voor het onderwijs),

Presidentsverkiezingen tussen de ongeschoren Nixon en de charismatische Kennedy op televisie

¹ <http://www.youtube.com/watch?v=MmOITR-yNf0&feature=relmfu> 2-6-2012.

² http://www.uni-giessen.de/cms/fbz/fb04/institute/geschichte/didaktik/dokumente/Mat_Medien/geschichtsdidaktische-pruefungsthemen/filme-im-geschichtsunterricht/welche-filmgattungen-gibt-es 7-4-2012.

³ http://www.history.org.uk/resources/secondary_resource_824.html 6-4-2012.

⁴ J. Martens, "Speelfilms als medium voor multimediaal en vakoverschrijdend werken", in: <http://histoforum.net/2011/films.html> 6-4-2012 en J.D. Stoddard en A.S. Marcus, "The Burden of Historical Representation: Race, Freedom and "Educational" Hollywood Film", in: *Film and History* 36 (2006) 26-35, 26.

maar om langere speelfilms met een historische achtergrond die niet primair informatief zijn. De films die behandeld zullen worden zijn: *Daens* (inderdaad een educatieve, maar vooral een lange film), *"V" for Vendetta* (een film waarin de Tweede Wereldoorlog in 2015 wordt geplaatst) en *Good bye, Lenin!* (een Duitse film over het leven voor en na de val van de Berlijnse Muur). Er is dus sprake van films met verschillende gradaties van moeilijkheid en verschillende doeleinden.

Op drie manieren kan er gekeken worden naar deze voorbeelden van bewegend beeld: vanuit de rol van de cultuurhistoricus, de docent geschiedenis en de leerling. De hoofdvraag luidt daarom: *hoe kunnen historische speelfilms adequaat gebruikt worden binnen het hedendaags geschiedenisonderwijs op de middelbare school?*

§1.2 DEELVRAGEN

Vanuit de rol van de cultuurhistoricus zal ik kijken of de film historisch adequaat is: wat was de balans tussen de commerciële doeleinden en de historische realiteit van de film? Deze authenticiteitsbenadering zal centraal staan in deze deelvraag. Met andere woorden: kan een commerciële film de authenticiteit van de historische werkelijkheid nastreven en hoe authentiek zijn de opnames van ware historische gebeurtenissen? De historische realiteit is vaak onderdanig aan de commerciële doeleinden van de film. Een geromantiseerde film als *Pearl Harbour* heeft de historische werkelijkheid veranderd naar het thema van de film, namelijk een liefdesdrama.

Als docent geschiedenis zal ik tevens kijken hoe adequaat een film is voor de geschiedenisles: wordt de historische achtergrond genoeg belicht en zijn er verbanden te leggen met begrippen en kenmerken uit de lesmethode? De film moet aantrekkelijk zijn voor de leerlingen om interessant gevonden te worden en in de lessenserie opgenomen kunnen worden. Dat wil zeggen dat het moet passen bij het tijdvak dat behandeld wordt en tegelijkertijd ook vernieuwend zijn. Daarnaast kan er de vraag worden gesteld of de film niet een vervanging is van de docent. Het belangrijkste van deze deelvraag zal zijn hoe een vakdidacticus of een docent geschiedenis een historische film als adequaat kan bestempelen voor het geschiedenisonderwijs. Hieruit zal hopelijk een selectie van criteria uit voortkomen die het gemakkelijker maakt een film te beoordelen. Dit hangt nauw samen met de eerste deelvraag, maar is meer gericht op het onderwijs.

Vanuit de leerling moet ook gedacht worden en dat heeft te maken met het feit dat de film moet bijdragen aan de kennis van de leerling en een beeld moet kunnen schetsen van wat er geleerd wordt in de les. De vraag luidt daarom: hoe kan een film de leerlingen activeren om historisch te denken? Opnieuw hangt deze film samen met de eerste twee deelvragen, maar het draait hier om de toepassing en het effect op de leerlingen. De bijdrage aan het inlevingsvermogen of het begrip van de stof zijn bepalende factoren voor het succes van de historische film in de klas.

§1.3 THEORETISCH KADER

Met behulp van de drie verschillende deelvragen zal ik op zoek gaan naar drie theorieën die een fundament kunnen leggen voor het antwoord op de onderzoeksvraag. De theorieën verschillen van elkaar, omdat ik vanuit drie verschillende rollen naar de historische film zal kijken.

Vanuit de rol van de cultuurhistoricus, is het werk van Chris Vos van waarde. Vos schrijft over de analyse en het bronnenkritiek van historische films. Deze analyse zal een aantal criteria opleveren voor het effectief gebruik van de film in de geschiedenisles en het meest de eerste deelvraag beantwoorden. Vooral het hoofdstuk "Audiovisuele geschiedschrijving" zal de afweging tussen commerciële en historische doeleinden blootleggen.⁵ Vos schrijft dat historische kennis door mondelinge overlevering (binnen de familie of gemeenschap) verspreid kan worden, maar net als in het geschiedenisonderwijs door de docent is dat volgens hem vrij beperkt. De belangrijkste

⁵ C. Vos, *Bewegend verleden. Inleiding in de analyse van films en televisieprogramma's* (Amsterdam 2004) 129-192.

bron voor historische beeldvorming ligt dus bij media (omdat wij deze constant om ons heen zien): kranten, boeken, film en televisie. De laatste twee zijn voor Vos van belang, omdat die letterlijk de geschiedenis verbeelden.⁶ De vraag is dan: waarom wordt door Vos films niet in het geschiedenisonderwijs niet als geschikt gevonden, als beeld zoveel meer zegt dan mondelinge overlevering? Waarom scheidt Vos de film van de klas en koppelt hij deze niet? Bovendien is de film in de klas meestal een aanvulling op wat er gezegd wordt door de docent en dient het als illustratie.

De criteria die Chris Vos vaststelt na analyse van historisch beeldmateriaal om te definiëren of historisch beeldmateriaal adequaat is voor geschiedenis, zullen de leidraad vormen voor het antwoord op de tweede deelvraag. Hoewel Vos niet ingaat op onderwijs, kijkt hij wel naar de historische speelfilm als *geschiedschrijver*: met andere woorden de film als een bron van informatie dat de leerlingen een beeld zal geven van historische gebeurtenissen, maar niet de werkelijkheid.⁷ Dan zal ik kijken of die criteria zich ook lenen voor geschiedenisonderwijs en dat proberen te verbinden aan de derde deelvraag.

Voor het effectief leren door middel van films – de derde deelvraag – zal er gekeken worden naar het werk van Jan de Vries. De Vries zal een leidende rol nemen in de theorie rondom film in de geschiedenisles en hoe effectief deze is. De film hoort zoals eerder beschreven niet de docent te vervangen of als tijdvulling te dienen, maar idealiter bij te dragen aan het beeld van de geschiedenis dat een leerling heeft.⁸

§1.4 PLAN VAN AANPAK

Ik wil mij allereerst inlezen in de theorie rondom de historische film, het onderwijs en de vereisten voor zo'n film om geschikt te zijn voor het geschiedenisonderwijs. Dat zal ik voornamelijk aan de hand van de werken van Jan de Vries en Chris Vos doen.

Ik wil daarna als cultuurhistoricus criteria opstellen voor de historische film. Wanneer is een film historisch te noemen en welke rol hebben de commerciële doeleinden daarin gehad? Dat gaat namelijk verder dan alleen de setting of de personages: dat heeft vooral te maken met de insteek van de regisseur. En kan de commerciële film ook nog historisch adequaat zijn? Die vragen zullen tot de criteria leiden voor de film en zullen vanuit een (cultuur-)historisch oogpunt beantwoord moeten worden. (Deelvraag 1)

Daarna maak ik vanuit de rol van de docent een selectie van een drietal of meer films die gebruikt zouden kunnen worden in de geschiedenisles en vooral waarom wel of niet. Hieruit komt dus een lijst met vereisten voort die de standaard zou kunnen worden voor de geschikte historische film. Deze wordt gemaakt voor docenten, zodat zij weten welke film geschikt is voor de geschiedenisles. (Deelvraag 2)

Hierna zal een plan geschreven worden gericht op leerlingen om de film nuttig te laten zijn en hen actief de film te laten bekijken. Een film is niet alleen geschikt als het aan een aantal eisen voldoet, maar ook als het ook optimaal behandeld en besproken wordt binnen de les. Het komt nogal eens voor dat een film getoond wordt zonder instructie. Juist de instructie maakt een film van belang om de beschreven geschiedenis uit het lesboek tot leven te laten komen. (Deelvraag 3)

§1.5 PLAN EINDPRODUCT

Het onderzoek zal leiden tot een eindproduct dat gebruikt kan worden door docenten geschiedenis bij het kiezen van films. In dit eindproduct zullen de komende elementen terugkomen in een lijst van criteria voor de geschikte film:

- Criteria omtrent een historisch goed onderbouwde speelfilm;
- Criteria wanneer er toch voorkeur is voor primaire bronnen;

⁶ Vos, *Bewegend verleden*, 131.

⁷ Ibidem, 149-156.

⁸ J. de Vries, "En actie! Actief kijken naar historische speelfilms: Daens", in: *Kleio 5* (2004) 34-39.

- Criteria wanneer een film geschikt is voor het geschiedenisonderwijs;
- Een aantal manieren om een effectieve en activerende opdracht voor leerlingen te realiseren.

Deze criteria zullen verkregen worden door interviews met ervaren docenten, door het toetsen van films in de geschiedenisles en door analyse van theorie. De geïnterviewde docenten geven eerstegraads Geschiedenis, de vierde docent geeft Aardrijkskunde. Ik heb de laatste docent, Will van Gaal, gevraagd, omdat hij een ander vakvak geeft maar grenst aan Geschiedenis. Daarnaast is hij momenteel bezig met een filmopdracht in de vorm van een lessenserie.

§2 MEESTERPROEF

§2.1 HYPOTHESE

In de inleiding van deze meesterproef is reeds beschreven welke uitgangspunten er worden gehanteerd om een antwoord te kunnen geven op de vraag hoe historische speelfilms het beste kunnen gebruikt worden in de geschiedenisles van het middelbaar onderwijs. Het gaat hierbij uitdrukkelijk niet om historisch beeldmateriaal, maar om de historische speelfilm. Vanuit de drie genoemde uitgangspunten – namelijk de cultuurhistoricus, de docent geschiedenis en de leerling – zal er een hypothese geschreven worden waarin de verwachte uitkomsten uiteengezet zullen worden.

Ten eerste wordt er gekeken naar hoe historisch correct de historische speelfilms zijn die gebruikt zouden kunnen worden in de geschiedenisles. Er wordt dus nog niet gekeken of de films ook geschikt zijn voor de lesstof en de leerlingen; dat zal pas bij de volgende rol van belang worden. Ik verwacht als cultuurhistoricus een aantal criteria op te stellen en daaruit uiteraard de conclusie te kunnen trekken dat niet alle films gebruikt kunnen worden. Het belangrijkste is welke criteria bepalend zijn voor historisch adequate films. Allereerst zullen dat natuurlijk de historische feiten, setting en personages zijn. De maker van de film gaat vaker uit van de commerciële doeleinden dan de historische waarde van de film. Dat levert namelijk het probleem op dat de verhaallijn (veelal romantisch) de overhand krijgt op de historische waarheid. De cultuurhistoricus moet met nadruk kijken naar de benadering van de authenticiteit van de historische kant van de film.

Daarna zal er ook als docent geschiedenis gekeken worden naar hoe een historisch adequate film ook geschikt kan zijn voor de geschiedenisles. Behalve voor het taalgebruik en bepaalde gewelddadige of expliciet seksuele scènes (afhankelijk van de leeftijd van de leerlingen), dient de docent tevens te waken voor een te lange, voortkabbelende film. Dat kan voorkomen worden door het inkorten van de film mits de logica van de verhaallijn bewaard blijft. Daarnaast moet de film natuurlijk aansluiten op het thema dat behandeld wordt in de klas en idealiter worden de begrippen uit het lesboek behandeld of zijn ze herkenbaar in de speelfilm. In een voor educatieve doeleinden gemaakte film is het gemakkelijker om aansluiting te vinden, in andere gevallen met overwegend commerciële doeleinden zal het voornamelijk afhangen van de historisch correcte achtergrond waarin aansluiting gevonden kan worden op de lesstof.

Tenslotte zal de rol van de leerling, waarmee de verwerking van de film wordt bedoeld, belicht worden om het film kijken onderdeel van de les te laten zijn en vooral efficiënt te laten zijn. Een film kan wel getoond worden zonder enige uitleg of verwerking, maar wordt dan een opvulling van bufferlessen of vervanging van de docent. De film dient juist de lessen te ondersteunen en dat kan naar mijn mening niet zonder een actieve rol van de leerling. Bij een film neigen leerlingen namelijk snel achterover te gaan zitten en een mooie oplossing daarvoor is het maken van hand-outs met opdrachten. Deze opdrachten kunnen bestaan uit vragen (maar dan dient de leerling telkens de vraag te lezen onder film) of een invulschema waarin de begrippen zijn opgenomen. De leerling zoekt dan doelgericht in de film naar de vragen of aanwijzingen op het invulschema en leert daarmee de historische elementen, begrippen en structuren herkennen. Dit zal ik toetsen aan de hand van zelfgemaakte invulschema's en een drietal films in vier verschillende klassen. De films en de invulschema's worden geëvalueerd door vier docenten.

Graag zou ik een conclusie willen trekken waarin uiteengezet zal worden welke criteria nodig zijn voor het bepalen van een historisch correcte film, voor het gebruik ervan in de geschiedenisles en voor het verwerken van de film als ondersteuning van de lessenreeks over het betreffende thema of hoofdstuk. Deze criteria zullen samengevoegd worden in een soort checklist waarmee de docent kan bepalen of een film gebruikt kan worden en of het een effectieve bijdrage levert aan het inbeeldingsvermogen van de leerling en het historisch begrip. Op deze manier probeer ik bij te dragen aan het gebruik maken van media in de klas door het grote aanbod aan historische films. Naar mijn mening is het gebruik maken van middelen dat leidt tot een verbeterd

inbeeldingsvermogen of belevingswereld een grote meerwaarde voor het huidige geschiedenisonderwijs in Nederland.

§2.2 THEORETISCH KADER

Bij het belichten van de bevindingen die in de hypothese beschreven zijn, moet natuurlijk wel getoetst worden in welke mate deze theoretisch onderbouwd kunnen worden door de bestaande literatuur. Toonaangevend in het kleine debat rondom het gebruik van film in de les is Jan de Vries, maar allereerst zal het werk van Chris Vos worden belicht om de rol van de cultuurhistoricus te kunnen bepalen.

DE CULTUURHISTORICUS

Rijksarchivaris en historicus Robert Fruin (1857-1935) zette zich rond 1900 al in voor de film als bron voor geschiedenis.⁹ Hij stichtte het Nederlandsch Centraal Filmarchief (tegenwoordig de stichting Nederlands Filmmuseum), omdat film ook een vorm is van cultureel erfgoed. Minachting voor film door historici is ontstaan toen film meer werd ingezet voor volksvermaak en de massacultuur.¹⁰ Het gebruik maken van de film als primaire bron (de gedachte media te gebruiken als directe bron voor het verleden) is tevens erg impopulair bij historici, omdat films gemaakt worden ter vermaak in plaats van het tonen van de werkelijkheid: de authenticiteitsbenadering is niet zo goed bereikt als bij historisch beeldmateriaal dat wel echt als primaire bron dient.¹¹ Maar het gebruik maken van de historische speelfilm als een secundaire bron - waarbij niet authenticiteitsvorming, maar inbeeldingsvermogen het belangrijkste is - zou een grotere rol kunnen gaan spelen in de geschiedenisles. Het probleem van het benaderen van de authenticiteit is, is dat het niet behaald kan worden. De "waarheid" die in de film wordt gepresenteerd is fictieel, maar wordt door de kijkers vaak als waar beschouwd.¹²

Hoewel ik zojuist stelde dat het inbeeldingsvermogen belangrijker is dan authenticiteit van de film, is het wel belangrijk dat in de film de historische waarheid opweegt tegen de commerciële doeleinden of het verhaal. Het beste om de authenticiteit ofwel historische werkelijkheid in ieder geval te proberen te bereiken is door geen fouten te maken in historische feiten en het voorkomen van anachronismen. Natuurlijk hebben regisseurs en historici wel te maken met standplaatsgebondenheid en verschillende interpretaties van de geschiedenis. Zo is bijvoorbeeld de film *Braveheart* niet geheel historisch correct, maar de toon is nationalistisch en dat zegt ook iets over de tijd waarin het is gemaakt of over de personen die het gemaakt hebben. Een mooie oefening in de klas zou zijn om verschillende films over één onderwerp te laten zien en de leerlingen af te laten vragen welke boodschap de regisseurs hadden en hoe dat bepaald wordt door de achtergrond van de regisseur. Afijn, de historicus moet zich ook afvragen in hoeverre gebeurtenissen in de film fictieel mogen zijn (als toevoeging op de historische gebeurtenissen) en of personages geen stereotypes mogen zijn.¹³ Naar mijn mening, als in de rol van de cultuurhistoricus, moeten personages herkenbaar zijn in hun rol, maar als stereotypes zullen zij de uitgebeelde geschiedenis oppervlakkig maken.

De documentairemaker en docent film, televisie en geschiedenis aan de Erasmus Universiteit Chris Vos schrijft in *Bewegend Verleden* over niet alleen de analyse van film en archivering, maar ook over de historische achtergrond van de film.¹⁴ Vos beschrijft hoe een film als historisch adequaat gerekend kan worden door te kijken naar de eerder genoemde authenticiteitsvorming. De historische film moet, om de authenticiteit na te kunnen streven, zo veel mogelijk een directe afbeelding van het verleden zijn. Omdat er

⁹ <http://www.historici.nl/Onderzoek/Projecten/BWN/lemmata/bwn2/fruin> 4-3-2012 en Vos, *Bewegend verleden*, 133.

¹⁰ Vos, *Bewegend verleden*, 134.

¹¹ Ibidem, 133 en A.S. Marcus en J.D. Stoddard, "Tinsel Town as Teacher: Hollywood Film in the High School Classroom", in: *The History Teacher* 40 (2007) 303-330, 312.

¹² Stoddard, "The Burden of Historical Representation", 27 en 30.

¹³ Ibidem, 29.

¹⁴ Vos, *Bewegend verleden*, 132-173.

in deze meesterproef voornamelijk gekeken wordt naar de film (als de secundaire bron ten opzichte van het historisch filmmateriaal dat een primaire bron is), is authenticiteit nooit te bereiken, maar wel belangrijk om in ieder geval hoog in het vaandel te nemen.¹⁵

De historische film is volgens Vos een ideale vorm van beeldvorming buiten de geschiedenisles, maar mijn vraag is dan waarom deze niet te combineren? Dat zou juist een betere beeldvorming in de geschiedenisles opleveren. Mijn enige punt van kritiek op Vos is dat hij deze twee elementen niet combineert in zijn relevante werk. Vos heeft wel gelijk in het feit, dat hij schrijft dat film en televisie meer bijdragen aan het verbeelden van geschiedenis, dan alleen (school-)boeken en kranten. Helaas blijft Vos ook vaag over wanneer een film voldoende de authenticiteit benadert, met andere woorden: wanneer de historische werkelijkheid niet onderdoet voor de (commerciële) doeleinden van de regisseur. Waar de cultuurhistoricus in ieder geval van moet uitgaan is natuurlijk dat de historische verhaallijn en de feiten kloppen en dat het verschil tussen feit en fictie voor leerlingen helder blijft. Het laatste wat de docent wil is dat leerlingen verward raken over wat historisch juist is, omdat de speelfilm juist de geschiedenisles moet ondersteunen.

Nu uiteen is gezet hoe geschiedenis wordt gezien door historici, welke kritiek er bestaat en welke plaats authenticiteit inneemt, belicht ik nu de vijf klassen in de historische waarde van het beelden materiaal door Christopher Roads.¹⁶ Hij stelt dat alleen de eerste twee klassen, de belichte film uit de camera en de versneden versie, van historisch belang zijn.¹⁷ Voor de speelfilm in de laatste klasse, die ook onderaan de ladder van de historische waarde staat, kan in ieder geval voor het onderwijs wel belangrijk zijn. Roads benadrukt met deze ladder dat de speelfilm het minste de historische waarde kan geven van de historische realiteit, maar daarbij moet wel opgemerkt worden dat het inbeeldingsvermogen wel het hoogste is bij de speelfilm in deze klassen. De regisseur stuurt aan op emotie zodat de kijker zich identificeert met het hoofdpersonage en diens leefomgeving. Wat verder interessant is aan de bevindingen van Roads is dat hij vier problemen signaleert. De eerste is dat film en televisie de werkelijkheid suggereren, maar ze zijn het niet. Dat probleem is reeds genoemd in deze meesterproef en het betekent dat de docent rekening moet houden met de romantisering van de historische waarheid. Wat ook reeds is genoemd, maar wat ik nog duidelijker uiteen wil zetten is dat de historische film als bron zelf ook benaderd kan worden. Zo zijn de *James Bond*-films gemaakt met een duidelijk vijandbeeld (vaak van de Russen) in een periode van een ideologische machtsstrijd namelijk de Koude Oorlog. Net als het geven van een boodschap aan de film is romantisering is een belangrijk, maar ook een gevaarlijk ingrediënt van de geschiedschrijving volgens Vos.¹⁸ Zodoende kan de historische achtergrond correct zijn, maar erg oppervlakkig aan bod komen.¹⁹ Dat schaadt de historische waarheid van de speelfilm. En daarmee komen we direct op het tweede probleem dat gesignaleerd wordt door Roads, namelijk dat fictie en non-fictie nauwelijks te onderscheiden zijn. Hierbij dienen de cultuurhistoricus en de docent een

"DE VIJF KLASSEN VAN DE
HISTORISCHE WAARDE VAN DE
FILM" DOOR CHRISTOPHER
ROADS:

1. De belichte film uit de camera;
2. Diezelfde film, maar met alle technisch onvolwaardige (bijvoorbeeld onderbelichte) stukken eruit gesneden;
3. De basisfilm, ingekort door montage zoals bij een bioscoopjournaal;
4. De documentaire, met een echt verhaal;
5. De speelfilm, met een vertekend perspectief.

¹⁵ Vos, *Bewegend verleden*, 132.

¹⁶ Ibidem, 134.

¹⁷ Ibidem, 135.

¹⁸ Ibidem, 153.

¹⁹ Stoddard, "The Burden of Historical Representation", 28.

waarschuwing plaatsen om de historische werkelijkheid te bewaken. Het derde probleem dat tevens interessant is voor de problematiek rondom de historische juistheid van de speelfilm, namelijk dat wat de camera registreert niet representatief is voor bepaalde historische periodes. Dat heeft natuurlijk te maken met het perspectief van waaruit de film gemaakt is en het verhaal dat verteld wordt door de regisseur. Maar is dat niet bij alle bronnen zo? Waarom zijn de historici eigenlijk bang voor het gebruik van de historische speelfilm? Ook portretten van koningen zoals Lodewijk XIV in de zeventiende eeuw zijn geregisseerd door de opdrachtgever en de schilder en vertellen niet de werkelijkheid. De boodschap van zo'n schilderij betreft voornamelijk de glorie van de afgebeelde persoon en niet zijn werkelijke aard. De bron links laat Lodewijk XIV zien als een beschermer van de kunsten: een eretitel voor Lodewijk XIV dat hij belangrijk vond voor zijn imago en wilde verspreiden. Schilderijen waren ook een soort propaganda zijn. Dezelfde kritische blik zouden historici moeten handhaven naar de speelfilm, maar vooral met het idee de film wel als een bron te zien. Ten slotte wijst Roads erop dat de beelden niet voor zichzelf spreken, maar alleen in een bepaalde volgorde. Wat hij hiermee lijkt te

Lodewijk XIV als beschermer van de kunsten: duidelijk een geregisseerd schilderij waarin een betere eigenschap van Lodewijk wordt getoond.

bedoelen, is dat de volgorde van deze beelden een bepaalde boodschap uitdragen en dat het niet hoeft aan te sluiten bij de historische waarheid.²⁰ Deze boodschap refereert ook aan de eerdere opmerking over de boodschap van de regisseur en de film als een bron.

Ingaand op de boodschap van de film die wordt vertoond, is dit een extra punt van zorg volgens *Film Education*. Past de boodschap die wordt verkondigd wel bij de les? Daarnaast kan de cultuurhistoricus en de docent geschiedenis zich afvragen of het doel van de film wel in één lijn staat met de werkelijke geschiedenis, met andere woorden: biedt één bepaald perspectief wel genoeg informatie over de historische periode?²¹ Laat hierbij duidelijk zijn dat de speelfilm een bron van

informatie kan zijn, maar altijd een fictieel product is en nooit de primaire bron vervangt.²²

Criteria:

- Men moet opletten en een waarschuwing plaatsen bij het feit dat feit en fictie nauwelijks te onderscheiden zijn (net als bij alle andere bronnen);
- Docenten moeten het verschil tussen feit en fictie aanduiden;
- Dat er meerdere perspectieven zijn dan in de film wordt getoond;
- Dat de speelfilm bijdraagt aan het inbeeldingsvermogen en juist daarom deel zou kunnen worden van de volgens Vos beperkte geschiedenisles;
- Dat authenticiteitsbenadering moeilijk bereikt kan worden en vaak ook vertroebeld kan worden door de geromantiseerde verhaallijn;
- De verhaallijn van de film moet in overeenstemming zijn met de werkelijke geschiedenis.

²⁰ Vos, *Bewegend verleden*, 135-139.

²¹ http://www.filmeducation.org/staffroom/film_in_the_classroom/animation/history.php 7-4-2012.

²² E. Schilder, "Populärkultur and Geschichtsvermittlung. Aktuelle Spielfilme über den Nationalsozialismus", in *FilmABC Materialien* 28 (onbekend) 1-18, 4.

DE DOCENT GESCHIEDENIS

Voor de rol van de docent en het efficiënte gebruik van de speelfilm in de geschiedenisles is Jan de Vries de aangewezen persoon. Zijn werk zal nog eens terugkomen in de verwerking van de film door de leerlingen. De vraag die bij dit onderdeel opkomt, is wanneer een historische speelfilm geschikt is voor de geschiedenisles. In het brede scala van films die gemaakt zijn, sluiten er een hoop goed aan op de lesmethodes die in het Nederlands geschiedenisonderwijs gehanteerd worden. Maar niet alle films zijn even geschikt. Sommige films zijn in grote wel historisch correct, maar gaan niet even diep op de geschiedenis in zoals het lesboek.²³ De Vries schrijft daarnaast dat sommige films veel te lang duren en dat ze "voortkabbelen".²⁴ De trage scènes dienen dus verwijderd te worden uit de film: een computer technisch vaardige docent zou de film kunnen verknippen mits de verhaallijn intact blijft. Daar tegenover staat dat de film niet te spannend kan zijn: sommige leerlingen kunnen niet tegen bloed (van te voren waarschuwen is wel zo verstandig) of leerlingen vergeten de historische verhaallijn. Zij worden dan helemaal opgezogen in de film en het geweld in plaats van de historische juistheid.²⁵ Het mag natuurlijk wel historisch spannend zijn. Het derde punt dat De Vries aankaart is het feit dat de leerlingen niet zien welke historische elementen de docent belangrijk vindt (en daarom de film heeft uitgekozen) en dat het altijd dezelfde leerlingen zijn die antwoorden geven. De oplossing die ik daarvoor gevonden heb, wordt uiteen gezet in de volgende paragraaf.

Seán Lang beschrijft dat de docent geschiedenis diegene is die ervoor moet zorgen dat de interpretatie door de leerlingen juist is. Maar moet dat wel? Is niet een belangrijke vaardigheid binnen geschiedenis dat leerlingen meningen vormen en dat kunnen baseren op feiten die gepresenteerd worden? Dat gebeurt allereerst volgens Lang door de juiste film te kiezen.²⁶ De representatie van de geschiedenis in de film is misschien niet juist en bovendien kunnen de leerlingen door allerlei omstandigheden elementen uit de film verkeerd interpreteren.²⁷ Verschillende interpretaties en meningen ontwikkelen zijn een goede oefening en de docent moet ze daarin begeleiden. Zo wees De Vries er al op dat sommige leerlingen bepaalde historische elementen die de docent erg belangrijk vindt, helemaal niet zien. Het gevaar is dat leerlingen, ook al weten ze dat het fictie is wat ze zien in films, het toch voor waar nemen.²⁸ Lang benadrukt bovendien dat het wel een zaak is van de docent en niet de leerling om onderscheid te maken tussen de historische werkelijkheid en fictie in de film: door uitleg te geven of uiteindelijk te kiezen voor een andere film.²⁹ Dit wordt ondersteund door kwalitatief onderzoek van Erdoğan Kaya en Tuba Çengelci. Zij stellen dat leerlingen beter geschiedenis kunnen visualiseren en gemakkelijker kennis en vaardigheden kunnen verkrijgen.³⁰ Het visualiseren en inbeelden van geschiedenis wordt vergemakkelijkt door de speelfilm, maar er blijft volgens Michael Elm een probleem in de overbrugging van het verleden en de tegenwoordige tijd. Er is dus een vertaalslag nodig waarbij de docent de leerling moet ondersteunen.³¹ De docent is nodig voor de historische context en geeft stuurt de leerlingen aan om de film te interpreteren. Het voorgaande houdt direct verband met het feit dat de regisseur van een film helemaal niet uitgaat van een klas met leerlingen, maar

²³ Stoddard, "The Burden of Historical Representation", 28.

²⁴ De Vries, 1.

²⁵ Ibidem, 1 en Stoddard, "The Burden of Historical Representation", 32.

²⁶ Stoddard, "The Burden of Historical Representation", 27.

²⁷ S. Lang, "Mushrooms and snake-oil: using film at AS/A level" in: *Teaching History* (2002) 44-48, 44.

²⁸ Lang, "Mushrooms and snake-oil", 44 en Stoddard, "The Burden of Historical Representation", 29.

²⁹ Lang, "Mushrooms and snake-oil", 45.

³⁰ E. Kaya en T. Çengelci, "Pre-Service Teachers' Opinions Regarding Using Films in Social Studies Education", in: *Journal for Social Studies Education Research* (2011) 116-135, 117.

³¹ M. Elm, "Geschichte im Spielfilme", in: <http://lernen-aus-der-geschichte.de/Lernen-und-Lehren/content/7596> 7-4-2012.

met vermaak en commerciële doeleinden. De historische werkelijkheid staat volgens Lang voor de regisseur niet op de eerste plaats. Het is aan de docent om de leerlingen te voorzien van de juiste interpretatie en aangeven van de historische werkelijkheid.³²

Criteria:

- De docent is verantwoordelijk voor de interpretatie van de film en de meningsvorming van de leerlingen;
- De leerlingen hebben een andere interpretatie door de romantische verhaallijn en het is aan de docent om hen daar in te begeleiden;
- De film mag niet te langzaam zijn;
- De leerling mag zich niet (erg) laten afleiden door gewelddadige of romantische/seksuele scènes in verband met de historische waarde van de speelfilm;
- De docent moet de leerlingen aanwijzen welke historische elementen uit de film belangrijk waren of met hen controleren.

DE LEERLING

De vraag die in deze paragraaf gesteld zal worden is: "Hoe en wat leren de leerlingen van de film?" Zoals Jan de Vries in zijn derde punt al duidelijk maakte, is dat een goede instructie nodig is om een film als een versterking van de les te kunnen zien en om te controleren wat de leerlingen hebben geleerd van de film. Als de leerling niets opschrijft, zal hij ook niet gericht zoeken in de film naar de begrippen uit het lesboek.

Daarvoor vond ik een oplossing door het maken van invulschema's alvorens ik het artikel van Jan de Vries onder de ogen kreeg. De invulschema's voor de films "V" for *Vendetta* (5VWO) en *Good bye, Lenin!* (3HAVO) zijn hand-outs waarbij het verbanden leggen tussen het lesboek en de film centraal stond. Op de opdrachtevellen stonden een aantal elementen die herkend moesten worden in de geschiedenisfilm. In de praktijk betekende dat bij het kijken van de film "V" for *Vendetta* er in de eerste kolom "dictator" stond, waarbij de leerlingen in de film "Adam Sutler" moesten herkennen en dan natuurlijk moesten weten dat het tijdens de Tweede Wereldoorlog "Adolf Hitler" was. Het niveau werd verderop het blad opgevoerd tot steeds lastigere elementen. Het is niet alleen de hand-out die de leerlingen activeert, maar ook het type vragen dat van belang is. Door de vragen kan de docent een koppeling maken tussen de film, het lesboek en het leren van de leerling.³³

Een goede instructie is daarbij de helft van het werk. Een effectieve instructie bestaat allereerst uit de hand-out zelf: bovenaan de opdracht en in de linker kolom staan elementen die leerlingen moeten herkennen in de film. Daarnaast vertelt de docent wat de bedoeling is van de film, wat er te zien is en welke elementen ingevuld moesten worden. Tenslotte kan de docent ook tijdens de film een paar keer een korte pauze inlassen zodat leerlingen de kans krijgen om het op te schrijven, om te controleren of er ook wat is opgeschreven en om tussentijds wat antwoorden te bespreken. Ook Lang benadrukt het gebruik van pauzes om te bespreken wat er te zien was en wat de leerlingen hebben gezien.³⁴ Om niet telkens dezelfde leerlingen aan het woord te laten, kan er ook gekozen worden om leerlingen aan te wijzen die vrij stil zijn.

Jan de Vries schrijft daarnaast over de effectieve instructie bij het gebruiken van een geschiedenisfilm, om de drie problemen die beschreven zijn bij "de docent *geschiedenis*" te vermijden. Volgens De Vries is het belangrijk dat de effectieve instructie gebruikt wordt bij de opdrachtenbladen dat de docent: "[...] nog de touwtjes redelijk strak in handen [houdt], maar is zijn instructie/uitleg erop gericht om zoveel mogelijk leerlingen, op een actieve wijze te laten leren". Dat houdt volgens De Vries in dat een motiverende mondelinge toelichting vooraf aan de film voldoende is, mits de opdracht ook op het opdrachtenblad staat.³⁵ Daarnaast is een instructie motiverend als er

³² Lang, "Mushrooms and snake-oil", 46.

³³ <http://www.uni-giessen.de> 7-4-2012.

³⁴ Lang, "Mushrooms and snake-oil", 48 en <http://www.uni-giessen.de/> 7-4-2012.

³⁵ De Vries, "En actie!" 1-2.

verwezen wordt naar het lesboek of aangesloten wordt op de voorkennis van de leerlingen.³⁶ Een bijkomend voordeel van het gebruik van de speelfilm is dat de leerlingen daardoor een kapstok krijgen om de stof uit hun boek aan op te hangen en dus weer op te roepen bij toetsing.³⁷ Zoals ik toelichtte kan er ook wel eens in films worden geknipt, omdat er nu eenmaal niet zo veel tijd is of de film veel te lang duurt: in dat geval is het vooraf aankondigen ook belangrijk.³⁸

De Vries verwijst in zijn artikel naar de "effectieve instructie" van Ebbens en Ettekoven.³⁹ De vijf belangrijkste kenmerken van de effectieve instructie zijn (tussen haakjes staat de vertaling naar een opdracht bij de speelfilm):

- "Presentatie en uitleg van nieuw te leren stof met inbegrip van voordoen. De docent helpt de leerlingen hierbij om belangstelling voor het onderwerp te ontwikkelen en geeft de leerlingen doelen en richtlijnen" (zoals ook bij de instructie van het opdrachtenblad en het kijken van de film);
- "Nauwgezette, gestructureerde oefening en begeleiding daarvan" (film kijken, pauzes en controle door de docent);
- "Direct corrigerende feedback. De docent helpt de leerlingen om de nieuwe informatie goed te begrijpen en adequaat te koppelen aan bestaande cognitieve schema's die leerlingen al bezitten" (elementen uit de film herkennen en koppelen aan begrippen uit de lesmethode);
- "Zelfstandige oefening. De docent vraagt hij het geleerde samen te vatten: koppelen nieuwe en oude kennis" (wederom de koppeling van de nieuwe elementen uit de film aan het lesboek, waarbij het inlevingsvermogen ontwikkeld wordt);
- "Afronding. Door middel van vraag en antwoord wordt duidelijk of die kernbegrippen uit de les zijn opgepikt" (herkenning van elementen uit de film en begrippen uit het lesboek).⁴⁰

"EFFECTIEVE INSTRUCTIE"
VOLGENS SEBO EBBENS EN
SIMON ETTEKOVEN:

De directe instructie heeft als voornaamste doel leerlingen te helpen met nieuwe informatie of basisvaardigheden te oefenen, ze uit te breiden en te verfijnen. De twee belangrijkste kenmerken van de directe instructie daarbij in de lessen zijn dat de leiding van het leren bij de docent ligt, en dat de leerlingen effectief leren.

Zichtbaar wordt, dankzij deze vijf kenmerken van de effectieve instructie, dat door goede instructie de deelname van de leerling vergroot wordt. Met dat laatste gegeven is er een situatie gecreëerd waarin de leerling actief leert door zijn inbeeldingsvermogen te vergroten en door elementen uit het lesboek te herkennen in de film. De film laat een beeld zien van de geschiedenis, maar zonder een goede instructie heeft het vertonen van een film in de les weinig impact op het leerproces van de leerlingen.⁴¹ Het laatste onderdeel van het lesuur om leerlingen actief te betrekken bij de film is het bespreken van de antwoorden en eventueel een discussie. Tijdens dit moment van de les wordt het inzicht van de leerlingen vergroot en worden verschillende perspectieven besproken.⁴²

Nu duidelijk is geworden hoe de leerlingen leren, is het interessant te beantwoorden wat de leerlingen leren. Volgens Jeremy Stoddard en Alan Marcus leren leerlingen behulp van hun docent vanuit andere perspectieven naar de geschiedenis te

³⁶ De Vries, "En actie!", 2.

³⁷ Ibidem, 2 en <http://www.uni-giessen.de/7-4-2012>.

³⁸ De Vries, "En actie!" 2.

³⁹ S. Ebbens en S. Ettekoven, *Effectief leren. Basisboek* (Groningen, Houten 2009) 20.

⁴⁰ Ebbens, *Effectief leren*, 20.

⁴¹ <http://www.uni-giessen.de/7-4-2012>.

⁴² A.S. Marcus en J.D. Stoddard, "Tinsel Town as Teacher: Hollywood Film in the High School Classroom", in: *The History Teacher* 40 (2007) 303-330, 311.

kijken. Zo hebben zij onderzoek gedaan naar de film *Glory* over Afro-Amerikaanse slaven in de klas. Ook leerlingen zonder een Afro-Amerikaanse afkomst leren te redeneren en in te leven in het perspectief van de Afro-Amerikaanse bevolking in de Verenigde Staten.⁴³ Leerlingen krijgen door het gebruik van films automatisch te maken met het begrip 'standplaatsgebondenheid' en dan is het aan de docent de verschillende perspectieven te benadrukken.⁴⁴ Daarnaast leren de leerlingen ook een belevingswereld te creëren en wordt de geschiedenis levendig.⁴⁵

Criteria:

- Een goede instructie voorkomt vanzelfsprekend een hoop onrust;
- Een goede instructie is mondeling en staat op het opdrachtenblad;
- Een opdrachtenblad geeft richting of stelt vragen aan de leerlingen over de stof;
- Een goede film sluit aan op de stof;
- Het onderbreken van de film is een pauze voor leerlingen om te schrijven en om aan te kondigen wat er gaat gebeuren;
- Controleren of de leerlingen het blad invullen;
- Standplaatsgebondenheid opnemen in de vragen;
- Klassikaal bespreken;
- Leerlingen aanwijzen die weinig aan het woord komen.

§2.3 METHODE

De methode waarbij bewijsmateriaal is verzameld en geanalyseerd voor het onderzoeken of historische speelfilms kunnen dienen in de geschiedenisles is driedelig. Op deze manier is er geprobeerd om een beeld te krijgen over keuze voor een film, welke plaats het inneemt in de les en hoe het wordt gekoppeld aan de les.

Ten eerste is er uit gegaan van het uitproberen van de films in de les. Daarbij heb ik dus gekeken naar welke films geschikt zijn voor de geschiedenisles. Ik heb daarbij gekeken naar verschillende niveaus en verschillende leerjaren: 2HAVO/VWO, 3HAVO en twee klassen van 5VWO. Voor deze klassen heb ik in verschillende vormen vragen en invulschema's gemaakt en ook de films op verschillende manieren laten zien. Voor de 2HAVO/VWO-klas heb ik *Daens* gekozen, omdat dit een goed beeld illustreert van de Industrialisatie in Nederland en België en de film duidelijk educatieve doeleinden heeft. Dat wil zeggen dat er is uit gegaan van de historische feiten in plaats van de commerciële doeleinden. Voor 3HAVO heb ik gekozen voor *Good bye, Lenin!*, omdat het een beeld geeft van hoe het communisme en in mindere mate het kapitalisme leefde in de twee Duitse samenlevingen. Bovendien wordt er ook echt beeld gebruikt van de val van de Muur in 1989. Tenslotte heb ik voor 5VWO gekozen voor een film over de Tweede Wereldoorlog in Engeland rond 2015. Het is in eerste instantie niet de meest geschikte film over de Tweede Wereldoorlog, omdat het niet één op één de geschiedenis representeert. Maar deze film is wel goed te gebruiken, omdat de leerlingen zelf parallellen maken tussen het filmverhaal en de Tweede Wereldoorlog en dus heel gericht moeten zoeken naar elementen uit het lesboek in de film.

Om in de tweede plaats te controleren of deze verschillende films en hand-out goed gehanteerd zijn heb ik vier verschillende docenten gevraagd om hun mening over de hand-out, film in de klas en de keuze voor de film. De docenten zijn verschillend door hun bevoegdheden en door hun ervaring. De vragen in de vragenlijsten zijn gericht op de drie onderstaande elementen:

1. Gebruik van historische speelfilm in de geschiedenisles
2. Wanneer is er voorkeur voor primaire bronnen?
3. Evaluatie over hand-out

⁴³ Stoddard, "The Burden of Historical Representation", 28 en Marcus, "Tinsel Town as Teacher", 314.

⁴⁴ Stoddard, "The Burden of Historical Representation", 32.

⁴⁵ Marcus, "Tinsel Town as Teacher", 317.

De vragenlijst is opgesteld aan de hand van de drie rollen die in deze meesterproef genoemd worden en voor een klein deel de eigen ervaring van de docent. Hiermee probeer ik een beeld schetsen van hoe (ervaren) docenten het gebruik van de film in de klas vinden. Daarna kan er belicht worden of die ervaringen aansluiten op de criteria die reeds genoemd zijn.

Ten slotte moet zichtbaar worden hoe de invulschema's er uit zien. Het is dan belangrijk dat er een bepaald niveau behaald wordt, dat het aansluiting vindt op het lesboek en dat leerlingen actief de film bekijken. Deze lesmethodes zijn ontworpen aan de hand van begrippen in het lesboek.

Vragenlijst aan docenten: zie bijlage.

§2.4 RESULTATEN

1. Vragenlijsten

Uit de vragenlijsten blijkt dat er heel wat criteria zijn om de film te laten zien in de geschiedenisles. De vragenlijst over de film "V" for Vendetta heb ik ook laten invullen door docent Aardrijkskunde Will van Gaal, omdat hij een lessenserie had ontworpen rondom een film. Ook dat leidde tot een criterium voor de lijst voor docenten.

Er kan geconcludeerd worden dat over het algemeen docenten geschiedenis het tonen van de historische speelfilm niet schuwen in de klas. Daarvoor moet natuurlijk de film op de les aansluiten en ondersteunen. Het vervangen van de geschiedenisles door een film te tonen is uit den boze, omdat een film nooit zo veel kan vertellen als de docent of andere (primaire) bronnen die getoond kunnen worden. De film is bij uitstek een middel om beeld te geven aan de geschiedenis of historische situaties te verduidelijken. Hoewel de film een beeld kan geven aan de geschiedenis, moet de docent wel aangeven wat juist of onjuist is en wat de historische context is.

Ik heb docenten gevraagd over de verwerking van de lessen en met name naar mijn opdrachtenvellen. De opdracht die aan de leerlingen gegeven wordt, zal hen moeten wijzen op bepaalde elementen in de film door deze al aan te geven op de hand-out. Het van te voren bespreken van de vragen en waar de leerlingen op moeten letten zal er voor zorgen dat leerlingen minder passief de film zullen bekijken. Maar het meest essentiële van het film kijken is volgens docenten de nabespreking waardoor opgemaakt kan worden of de leerlingen in staat zijn begrippen en historische structuren te herkennen in de speelfilm.

Criteria uit vragenlijsten:

- Niet te vaak een hele film laten zien (de film geen vervanging van de docent);
- Films zijn erg geschikt om iets te verduidelijken of beeld te geven;
- Een goede opdrachtenblad gebruiken waarin elementen uit het geschiedenisboek terugkomen zodat leerlingen gericht zoeken;
- Niet een te lange film laten zien). Bij een lessenserie elke vijf lessen samen bespreken wat er te zien was in de film;
- Wijs op fouten in de film en vertel als docent iets meer over de historische context van de film;
- Een goede klassikale nabespreking van de film waarin leerlingen een actieve rol hebben;
- Bespreek de film zodat er meerdere interpretaties ontstaan en het historisch redeneren bij de leerlingen verbeterd wordt.

Voor de antwoorden op de vragenlijsten, zie "Evaluatie docent" in "Films".

2. Films

Uit de films en mijn eigen evaluaties is gebleken dat niet elke film even geschikt is voor het geschiedenisonderwijs. Films met een sterk educatief karakter sluiten veel beter aan op de geschiedenisles dan films met een meer commerciële karakter.

Zo was *Daens* een uitermate geschikte film voor 2HAVO/VWO: de film is gemaakt om een beeld te geven van die historische periode, zoals de strijd tussen de socialisten en de katholieken, maar ook de industrialisatie. Deze film helpt de leerlingen in te leven in industrialiserende samenleving. Het nadeel van deze film is dat het ontzettend lang duurt: 134 minuten om in de les te laten zien is te lang. Het kost minimaal twee à drie lessen en dan zou het ook nog nabesproken moeten worden. Een oplossing hiervoor is het inkorten van de film of alleen elementen er uit te nemen die heel sterk een beeld schetsen van wat er in het lesboek staat. Een goede door een docent geschiedenis ingekorte versie is te vinden Youtube.⁴⁶ Dit filmpje schetst een beeld van het leven in de textiel fabrieken tijdens de Industrialisatie en de grote verschillen tussen arme werknemers en rijke fabrieksbazen.

De film "V" for *Vendetta* is minder geschikt voor lagere klassen, maar in 5VWO kan deze film getoond worden met een goede instructie. De instructie moet in ieder geval inhouden dat de film de Tweede Wereldoorlog vertoont, maar in Engeland in 2015. Deze film is uitermate geschikt voor het zoeken naar historische elementen die terug te vinden zijn in de hand-out. Daarnaast kunnen de leerlingen zich redelijk gemakkelijk identificeren met één van de hoofdpersonages. Deze film is echter totaal niet geschikt als een docent een historisch correct beeld wil schetsen van de Tweede Wereldoorlog. In dat geval is het beter om primaire bronnen te gebruiken, zoals foto's (inderdaad stilstaand beeld) of de beelden van het zigeunermeisje in de trein. Deze laatste voorbeelden zetten een toon in de klas die veel beter past bij het onderwerp dan de toch geweldige film "V" for *Vendetta*. Het voorlezen uit *Ondergang* van Jacques Presser of *Sophie's Choice* van William Styron vormt ook een mooi alternatief op deze film om een juiste toon te zetten in de klas. Uit ervaring is gebleken dat voorlezen uit *Sophie's Choice* erg indrukwekkend was in beide 5VWO-klassen.

De film *Good bye, Lenin!* is een goede film voor in de les, omdat het volgens de leerlingen een beeld geeft van hoe Oost-Duitsland er uitzag voor de val van de Muur. Daarnaast bevat het origineel beeldmateriaal van de val van de Muur. Helaas is dit een vrij langzame, voortkabbellende film en is dus het inkorten van de film nodig om de leerlingen van 3HAVO actief te houden. Het geven van een invulschema ondersteunde de actieve houding van de leerlingen, net als het pauzeren van de film om toelichting te geven op wat er te zien is.

Criteria uit films:

- Niet een te lange film kiezen of inkorten;
- Goed afwegen of de film aansluit op de lesmethode of het doel waarmee de docent de film wil laten zien;
- Het gebruiken van een alternatief zoals primaire bronnen of het voorlezen niet uitsluiten;
- Een film kiezen waarbij de leerlingen zich kunnen identificeren heeft de voorkeur.

3. Criteria theorie

De resultaten uit de theorie zijn hieronder nog eens bijeen geplaatst om een beeld te kunnen geven van wat nu precies de opbrengsten zijn van de drie rollen. Hiermee kunnen de criteria gevormd worden die samengevat op een lijst worden geplaatst. Deze lijst is een soort checklist voor de docent die de film wil gebruiken in zijn les en zal ook het eindproduct vormen voor deze meesterproef.

De cultuurhistoricus:

- Men moet weten dat een onderscheid tussen feit en fictie moeilijk kan zijn (net als bij alle andere bronnen is de film geregisseerd met een doel);
- Dat er ook andere perspectieven dan in de film;
- Dat de speelfilm bijdraagt aan het beeldingsvermogen en juist daarom in de les getoond zou moeten worden;

⁴⁶ <http://www.youtube.com/watch?v=4HPKIVNyhAA> 9-4-2012.

- Dat authenticiteitsbenadering moeilijk bereikt kan worden en vaak ook vertroebeld kan worden door de geromantiseerde verhaallijn;
- Dat het doel en de boodschap van de film niet altijd in overeenstemming zijn met de werkelijke geschiedenis.

De docent geschiedenis:

- De docent is verantwoordelijk voor de interpretatie van de film en voor de meningsvorming van de leerlingen;
- De leerlingen hebben een andere interpretatie door de romantische verhaallijn en het is aan de docent om hen daar in te begeleiden;
- De film mag niet te langzaam zijn;
- De leerling mag zich niet (erg) laten afleiden door gewelddadige of romantische/seksuele scènes in verband met de historische waarde van de speelfilm;
- De docent moet de leerlingen aanwijzen welke historische elementen uit de film belangrijk waren of met hen controleren.

De leerling:

- Een goede instructie zorgt voor een actieve houding van de leerling;
- Een goede instructie is mondeling en staat op het opdrachtenblad;
- Een opdrachtenblad geeft richting of stelt vragen aan de leerlingen over de stof;
- Een goede film sluit aan op de stof;
- Het onderbreken van de film is een pauze voor leerlingen om te schrijven en om aan te kondigen wat er gaat gebeuren;
- Controleren of de leerlingen het blad invullen zodat de film nuttig is;
- Leerlingen aanwijzen die weinig aan het woord komen.

De resultaten zijn samengevat in een eindproduct voor docenten geschiedenis: "Criteria voor het gebruik van een historische speelfilm in de geschiedenisles". Zie volgende pagina.

CRITERIA VOOR HET GEBRUIK VAN EEN HISTORISCHE SPEELFILM IN DE GESCHIEDENISLES

HISTORISCH CORRECT	
1. Historisch goed onderbouwde film	<ul style="list-style-type: none"> - Historische feiten dienen juist te zijn (te bepalen door de docent geschiedenis) of een interpretatie te bieden - Historische feiten horen niet alleen de achtergrond te zijn, maar verweven te worden met de verhaallijn - Personages zijn voornamelijk ter identificatie
IN DE KLAS	
2. Speelfilm geschikt voor het geschiedenisonderwijs	<ul style="list-style-type: none"> - Taalgebruik geschikt voor onderbouw of bovenbouw - Beeldmateriaal geschikt voor school - Film kan logisch ingekort worden tot een één lesuur - Elementen uit historische periode moeten herkenbaar zijn - Begrippen uit het lesboek moeten toe te passen zijn op de speelfilm - Niet ter vervanging, maar ter ondersteuning van de les - Activerende opdracht (zie criteria hieronder) en instructie
VERWERKING	
3. Effectieve en activerende opdracht voor leerlingen	<ul style="list-style-type: none"> - Een goede instructie aan leerlingen: wat is er te zien in de film, welke elementen zijn belangrijk en welke vragen moeten beantwoord worden? - Vragen op het bord schrijven en laten overnemen door leerlingen - Begrippen en vragen verwerken in de invulschema's op een hand-out - Controleren van de antwoorden: heeft iedereen de schema's wel ingevuld? - Klassikaal en interactief bespreken
ALTERNATIEF	
4. Voorkeur voor primaire bronnen	<ul style="list-style-type: none"> - Als primaire bronnen van goede kwaliteit voorhanden zijn en beter de les ondersteunen - Als een historische gebeurtenis een grote (emotionele of traumatische) impact heeft gehad op de samenleving - Als er geen geschikte historische film voorhanden is

§2.5 CONCLUSIE

Na vanuit drie perspectieven naar de film in de geschiedenisles te hebben gekeken, docenten te hebben geïnterviewd en invulschema's in de klas te hebben uitprobeerde, zal dan de onderzoeksvraag beantwoord worden. Die luidde: "*Hoe kunnen historische speelfilms adequaat gebruikt worden binnen het hedendaags geschiedenisonderwijs op de middelbare school?*"

Belangrijk is allereerst dat er vooral gebruik wordt gemaakt van de historische speelfilm, omdat het bijdraagt aan beeldvorming van de leerlingen en het schetsen van de historische situaties. Niet als vervanging van de docent of de les zelf, maar als bijdrage aan wat gelezen wordt in het geschiedenisboek en wat de docent vertelt.

Maar de vraag is hoe de films kunnen worden gebruikt en daarvoor zijn eerder een aantal criteria opgesteld. Deze criteria (samengevat in een lijst) zijn voor docenten geschreven, zodat zij vrij gemakkelijk een geschikte film kunnen kiezen en gebruiken in de klas. Die criteria hebben vooral betrekking op hoe historisch adequaat een film moet zijn, of de film ook past bij het opleidingsniveau en de leeftijd van de leerlingen en natuurlijk hoe de film verwerkt zou moeten worden in verband met de lesstof. Daaruit kwam de volgende conclusie en antwoord op de hoofdvraag van deze meesterproef: de film is geschikt voor het inbeeldingsvermogen van de leerling, mits de docent rekening houdt met de historische feiten, een film vindt die aansluit op de lesstof en tenslotte de film bespreekt aan de hand van een opdrachtvenel dat gebaseerd is op de lesstof. Dat is natuurlijk een behoorlijke opgave voor de docent en vereist ook een goede voorbereiding. Dat was ook de reden om de lijst met criteria voor de docenten geschiedenis op te stellen.

Ik hoop hiermee een bijdrage te hebben geleverd aan het zeer kleine debat rondom historische speelfilms in het geschiedenisonderwijs en docenten aan te zetten meer en efficiënt gebruik te maken van de historische speelfilm in de klas. Daarmee hoop ik ook dat historici van vandaag de dag minder angstig zijn om de historische speelfilm als een bron te zien, maar het juist ook te benaderen als andere bronnen.

Mijn dank gaat uit naar docenten geschiedenis Martien van Gastel, Sebastiaan van Oers, Dirk Paagman, en docent aardrijkskunde Will van Gaal en in het bijzonder docent geschiedenis Magchiel Dierckx van het Maurick-College te Vught voor hun meningen, aanmoedigen en aanwijzingen op de historische speelfilm in de geschiedenisles.

§2.6 FEEDBACK

Magchiel Dierckx: ervaring op het gebied van historische werkelijkheid in films. Schreef voor het filmblad *Filmvalley* en had daar een column over historische speelfilms.

Datum: 1 juni 2012.

- Mooie opbouw in theorie.
- Zeer doelgerichte/werkbare werkvormen. Ze zijn direct toepasbaar en "idiot proof". Het invulschema voor *Good bye, Lenin!* is zeer "to the point" en wijst de leerlingen precies aan waar ze op moeten letten en wat belangrijk is in de film en geschiedenisles. Mooi kort en bondig.
- "*V* for *Vendetta* is fantastisch gevonden → "out of the box" denken door de leerlingen. Het herkennen van elementen in een andere vorm zorgt ervoor dat leerlingen het historisch besef ontwikkelen. Het hedendaags geschiedenisonderwijs is toch voornamelijk reproductief.
- *Daens* en *Good bye, Lenin!* zijn traditioneler. *Daens* gebruik ik ook in de les, maar is veel educatiever dan de meeste historische speelfilms. *Good bye, Lenin!* geeft ook een mooi beeld van hoe de situatie was in twee verschillende delen van Duitsland (namelijk Oost- en West-Duitsland) en maakt gebruik van primair filmmateriaal.
- Theorie komt goed terug in de uitwerking: verband theorie en praktijk. Erg concreet, keuze fragmenten goed en de duur van de fragmenten.

- Ik mis wel de voorbeelden bij de theorie: vrij droog. "Een beeld zegt meer dan duizend woorden", geef een voorbeeld. En doet dat het wel? Stuur een beeld de interpretatie en laat weinig fantasie (hier: inbeeldingsvermogen) toe.
- Is de film alleen in didactisch opzicht bruikbaar of ook om de liefde voor het vak te kweken?
- Wat maakt een schilderij minder geregisseerd dan een film? Dat is de arrogantie van de historici die de film niet als een primaire bron zien. Daarbij hoort de discussie van de standplaatsgebondenheid van de kijker en de regisseur. Als we kijken naar de film als een bron, wat bedoelt de maker dan? Sommige films zijn historisch niet correct, maar wel erg nationalistisch of geven juist een ander beeld.
- Wat is geschikt voor op school is een interessante discussie: geweld in een film lijkt minder erg te zijn om te tonen dan seks, maar in het leven is dat juist andersom.
- Verantwoordelijkheid van de leerling: is de docent bepalend voor de meningsvorming en interpretatie van de leerling of moet de docent juist er voor open staan? Het is een afweging tussen het sturen van de leerling naar wat de interpretatie lijkt te zijn en een discussie over verschillende interpretaties door leerlingen. En daarnaast is het de vraag of de docent wel een ongenueanceerd beeld moet geven (duidelijk de verschillende partijen tegenover elkaar) → in het lesboek staat namelijk ook een bepaald beeld beschreven van verschillende personen en dat is afhankelijk van de schrijver.
- En kan de film wel te spannend zijn voor in de klas? Leerlingen moeten inderdaad niet onderuit gaan hangen, maar spanning kan ook passie voor het vak creëren.

BIJLAGES

Vragenlijst Docenten

Vragenlijst naar aanleiding van meesterproef over historische films in de geschiedenisles

Over het gebruik van de historische film in de geschiedenis les:

- Wanneer kan een historische film interessanter zijn of meer bruikbaar voor de leerlingen?
- Welke omvang mag een film hebben in de geschiedenisles of een reeks van lessen?

Over de inhoud van de historische film:

- In welke mate moet de historische achtergrond aansluiten bij de geschiedenisles?
- Hoe kritisch mag men zijn over de historische feiten (vb. Pearl Harbour is historisch niet correct, de boventoon wordt gevoerd door romantische verhaallijn)?
- Wanneer is er voorkeur voor primaire bronnen (rekening houdend met montage) in plaats van de historische film?

Over de verwerking van de geschiedenisles:

- Hoe vaak wordt er gebruik gemaakt van geschiedenisfilm of fragmenten in de geschiedenisles?
- Op welke manier kan de leerling actief betrokken worden bij het kijken van de geschiedenisfilm?
- In welke mate wordt er in een opdracht gebruik gemaakt van elementen uit het lesboek?
- Welke instructies worden er gegeven bij het verwerken van de film en het bespreken?

Over de gehanteerde werkvorm door J.v.O (zie bijlage voor film):

- Is de werkvorm een effectieve manier om met leerlingen de behandelde stof te bespreken?
- Komen de juiste begrippen terug?
- Is er voorkeur voor een primaire bron in plaats van de gebruikte bron?

Bijlage: invulschema *Daens*, "V" for *Vendetta* of *Good bye, Lenin!*

FILMS

1 DAENS

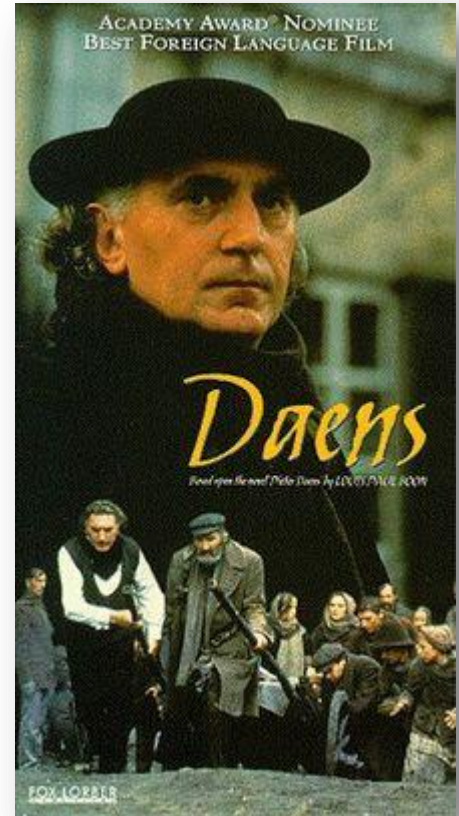
1.1 LESPLAN 1: FILM "DAENS" IN DE GESCHIEDENISLES, BR2E

11-11-11

- Absentielijst
- Wat gaan we deze les doen (5 min.):
 - o Korte instructie
 - o Film met vragen
 - o Vragen controleren

Kern van de les:

- Terugkijken op opkomst fabrieken en vraag van Diederik: "Waarom kwamen arbeiders niet in verzet tegen de arbeidersomstandigheden?". Machteloosheid en uitbuiting.
- Deze les: Eerste instructie over het arbeidersleven (15 min.):
 - o Vorige week hebben we het over gehad over het fabrieksleven en de arbeidsomstandigheden, vandaag gaat het over het arbeidersleven.
 - o Plaatjes laten zien van arbeidershuizen: leerlingen vragen wat het zijn en daarbij doorvragen.
 - o Veel mensen komen naar de stad om daar te werken in fabrieken. Daar is geld en werk. Urbanisatie, 19^e eeuw. Men moet vechten voor werk, maar ook voor een woning: vaak tien personen per kamer. Geen hygiëne. Deze arbeiderswoningen stonden in nieuwe arbeiderswijken en stonden dicht bij het werk. Slechte leefomstandigheden. Weinig sociale controle, verpaupering van de bevolking.
 - o Hogere klassen in buitenwijken: mooie kleding, mooie huizen, liefdadigheid. Eind 19^e eeuw: pogingen arbeiderswijken te verbeteren. Minder ziektes, meer scholen en meer politie. Openbaar vervoer arbeiders kunnen ook verder van het werk wonen.
 - o Vragen: Wat zien jullie op bron 12? (fabrieken en huizen).
 - o Spanning van het verhaal: stel je voor dat je in een arbeiderswijk woont, waarom kun je daar niet weggaan?
- Film Daens in kort fragment samengevat:
<http://www.youtube.com/watch?v=4HPKIvNyhAA> (13.47 min.). Deze vragen komen vooraf op het bord te staan. De leerlingen maken aantekeningen tijdens de les. Doorvragen bij het bespreken van de lessen: hoe zie je dat? Wat zie je? Waarom zou dat zo zijn?
 - o *Hoe waren de arbeidersomstandigheden?*
 - o *Hoe leefden arbeiders?*
 - o *Hoe kun je zien dat er een klassensamenleving is?*
- Vragen controleren met de leerlingen: stille leerlingen vragen en doorvragen (5 min.)

1.2 EVALUATIE

Les 14 "Arbeidersbestaan" BR2E, 11-11-11

- De beamer en de laptop aangesloten, website opgestart. Huiswerk en vragen voor de film opgeschreven op het bord.
- Ik heb allereerst verteld aan de klas wat we zouden gaan doen: eerst een korte instructie en daarna een film.
- De instructie heb ik op een vrij vlot tempo met leuke grapjes uitgelegd. Veel vragen aan leerlingen, maar ook veel leerlingen moeten waarschuwen.
- Omdat ik de film al klaar had staan, kon ik het tempo hoog houden. Ik heb geprobeerd, op aanraden van de docent, zo goed mogelijk instructies te geven over het bekijken van de film: schrijf de vragen over, bewaar een paar regels ertussen en maak aantekeningen.
- Tijdens het kijken van de film had ik op de namenlijst vier leerlingen aangestipt die ik weinig of niet in de les gehoord had. Zij moesten na de film antwoord geven op de vragen die ik stelde. Wat mij vooral verbaasde was dat een vijfde meisje nu vanuit zichzelf haar vinger opstak en het goede antwoord gaf.
- Na de les heb ik twee jongens en twee meisjes gevraagd wat ze van de les vonden: ze vonden het een goede les, leuke grapjes, minder druk dan de les ervoor. Ze vonden de film een goede afwisseling en het gaf beeld van wat ze moesten leren.

1.3 EVALUATIE DOCENT: S. VAN OERS

Vragenlijst naar aanleiding van meesterproef over historische films in de geschiedenisles

Over het gebruik van de historische film in de geschiedenis les:

- Wanneer kan een historische film interessanter zijn of meer bruikbaar voor de leerlingen? *Wanneer een film voldoende historisch correct is, goed aansluit bij de belevingswereld van de leerlingen en wat je wilt laten zien ook aansluit bij hun niveau.*
- Welke omvang mag een film hebben in de geschiedenisles of een reeks van lessen? *Dit hangt af van de inhoud van de film. Soms kan een film lesvervangend zijn, maar vaak is de juiste omvang voor een les toch die van een fragment.*

Over de inhoud van de historische film:

- In welke mate moet de historische achtergrond aansluiten bij de geschiedenisles? *Die moet altijd aansluiten. Dit om te voorkomen dat leerlingen een ongenueanceerd beeld krijgen en dat risico is bij films zeker aanwezig omdat het over verbeeldingen van gebeurtenissen gaat, die niet altijd stroken met de werkelijkheid.*
- Hoe kritisch mag men zijn over de historische feiten (vb. Pearl Harbour is historisch niet correct, de boventoon wordt gevoerd door romantische verhaallijn)? *Het hangt er vanaf of je de gehele film toont of alleen fragmenten. Voor een gehele vertoning is bijvoorbeeld P.H. tijdens lessen over WO II minder geschikt, maar er kunnen wel fragmenten uit P.H. gebruikt worden om de oorlogsvoering duidelijk te maken.*
- Wanneer is er voorkeur voor primaire bronnen (rekening houdend met montage) in plaats van de historische film? *Wanneer primaire bronnen leerlingen aanspreken en een docent er een boeiend verhaal bij kan vertellen i.p.v. alleen de bronnen te tonen (bijvoorbeeld het meenemen van een echte bajonet). Primaire beeldbronnen verdienen de voorkeur als zij een beter beeld geven dan een film en interessant genoeg zijn voor leerlingen om te zien.*

Over de verwerking van de geschiedenisles:

- Hoe vaak wordt er gebruik gemaakt van geschiedenisfilm of fragmenten in de geschiedenisles? *Regelmatig maak ik daar gebruik van, echter wel afhankelijk van de beschikbaarheid van geschikt materiaal.*

- Op welke manier kan de leerling actief betrokken worden bij het kijken van de geschiedenisfilm? *Beste manier is de leerlingen middels kijkvragen op specifieke dingen te laten letten. Of door ze er een verslag over te laten schrijven.*
- In welke mate wordt er in een opdracht gebruik gemaakt van elementen uit het lesboek? *Elementen uit het lesboek komen vrijwel altijd terug in een opdracht, aangezien je juist leerlingen d.m.v. een opdracht bij een film met die elementen wilt laten werken.*
- Welke instructies worden er gegeven bij het verwerken van de film en het bespreken? *In het algemeen zijn dat de instructies om te letten op bepaalde zaken, verschijnselen of personen en hoe ze zaken die in de leerstof staan, herkennen in een film(fragment) Bij het bespreken vraag ik eigenlijk hetzelfde als wat er in de bijlage staat bij "doorvragen bij het bespreken van de lessen".*

Over de gehanteerde werkvorm door J.v.O (zie bijlage voor film):

- Is de werkvorm een effectieve manier om met leerlingen de behandelde stof te bespreken? *Werkvorm is naar mijn mening effectief.*
- Komen de juiste begrippen terug? *Die komen voor een groot gedeelte terug. Leefomstandigheden zijn alleen minder goed te zien. De nadruk in het fragment ligt op de werkomstandigheden.*
- Is er voorkeur voor een primaire bron in plaats van de gebruikte bron? *Ik heb een voorkeur voor de gebruikte bron. Goede primaire bronnen (zowel primaire filmbronnen als afbeeldingen) zijn moeilijk te vinden. Zeker in vergelijking met wat je in de gebruikte bron ziet.*

2 "V" FOR VENDETTA

2.1 LESPLAN 2:

V for Vendetta, V5A en V5E week 9 en 10

Graag zou ik in week 10 bij V5A en V5E de film "'V' for Vendetta' willen tonen voor de meesterproef "De historische film in de geschiedenisles". Ik heb voor deze film gekozen om verschillende redenen:

- Deze film laat een Tweede Wereldoorlog zien in Engeland, 2015. Dit houdt in dat de leerlingen bepaalde elementen uit de geschiedenislessen kunnen herkennen en kunnen plaatsen in de film.
- Hiermee wil ik bereiken dat de leerlingen hun standplaatsgebondenheid kunnen loslaten en zien dat Hitlers ideologie niet gebonden is aan de periode 1933-1945, maar ook vandaag de dag nog plaats kan vinden.
- Bovendien kunnen leerlingen zich beter identificeren met de historische gebeurtenis door het te plaatsen in een omgeving die zij kennen en met een hoofdpersonage dat meer van hun leeftijd is.
- Deze film heeft niet geprobeerd een remake van de Tweede Wereldoorlog te maken, maar heeft wel heel sterk de ideologie weten te vertalen naar de tegenwoordige maatschappij. Deze maatschappij is herkenbaar voor de leerlingen, maar de historische laag van de Tweede Wereldoorlog is in deze film toegevoegd. De film is dus niet historisch adequaat (en probeert dat ook niet te zijn), maar uiterst geschikt omdat de ideologie vertaald is naar het heden.
- Dit is wel een vrij pittige film, dus een introductie is nodig. De film duurt bovendien te lang voor twee lessen, dus ik zal een paar scènes overslaan.
- Het actief historisch denken bij de leerlingen motiveren door hen zelf associaties te laten maken tussen verschillende situaties die erg verwant zijn aan elkaar.

Om de leerlingen te realiseren dat geschiedenis niet per se verleden tijd is en hoe ideologieën en begrippen herkend kunnen worden, moet de film ondersteund worden met een opdracht. Anders zullen leerlingen niet actief bezig zijn met de film. Ik moet hier wel rekening mee houden dat het 5vwo-klassen zijn en de opdrachten er op aan passen. Het doel van de opdracht is dat ik een paar elementen terug wil zien komen: begrippen uit het lesboek.

Opening van de les:

- Absentielijst
- Introductie opdracht en film
 - o Film is lastig, daarom eerst uitleg personages, situatie en symboliek.
 - o Uitleg opdrachtenvel
- Film kijken: vier fragmenten van totaal ruim twintig minuten:
 - o F. 1: Introductie hoofdpersonen – V is symbool voor verzet en ideologie;
 - o F. 2: Dictator spreekt met kleine groep vertrouwelingen over censuur;
 - o F. 3: Verzet komt op;
 - o F. 4: Terroristische aanslag van V via de metro (ondergronds verzet).
- Film en antwoorden bespreken: vergelijking film en werkelijkheid WOII → leerlingen moeten bepaalde elementen herkennen en toe kunnen passen (vaardigheden, bronanalyse, argumentatie, begrippenkennis, actief historisch denken).

2.2 EVALUATIE LES "V FOR VENDETTA" DONDERDAG 1 MAART 6^E UUR V5E EN DONDERDAG 8 MAART 7^E UUR V5A

V5E 1 maart 2012 6^e uur:

- Deze les heb ik een film laten zien die ik in de pauze had klaargezet.
- De les begon met een serieuze mededeling. Het was namelijk net bekend geworden dat een leerling uit mijn Gym1C-klas was overleden naar aanleiding van een auto-ongeluk. Ik legde verder uit dat het wrang is om een film te gaan kijken, maar dat ik het wel beloofd had en dat we het toch gingen doen.
- Voor de film gaf ik een introductie over wat ze zouden zien, wie de hoofdpersonages waren en het invulschema.
- Daarna hebben we de antwoorden doorgenomen. Zij waren heel erg enthousiast en ik heb hen niet veel ingetoomd, omdat ik het wel prettig vond dat ze zo veel antwoorden gaven.
- Achteraf hoorde ik dat de leerlingen het een leuke manier vonden om te zien wat nou oorlog betekent.

V5A 8 maart 2012 7^e uur:

- Ik merkte wel dat doordat deze leerlingen wat zwakker zijn dan de andere klas, en daarom heb ik meer instructies moeten geven aan de klas over de film en wat het inhoudt. Het doel van de film was dat de leerlingen elementen uit de film konden herkennen en verbinden aan de Tweede Wereldoorlog en daarnaast ook
- Dat kostte wat meer tijd (en bovendien kon ik niet in de pauze de film al klaarzetten), waardoor ik ook wat later startte. Ik twijfelde of ik wel alle fragmenten zou laten zien, dus heb ik ze wat ingekort en helaas ook niet het hele invulschema kunnen bespreken.

2.3 EVALUATIE DOCENT: M. VAN GASTEL

Vragenlijst naar aanleiding van meesterproef over historische films in de geschiedenisles

Over het gebruik van de historische film in de geschiedenis les:

- Wanneer kan een historische film interessanter zijn of meer bruikbaar voor de leerlingen? *Kan eigenlijk nooit in plaats van, maar altijd als ondersteuning; vooral als inleving, standplaatsgebondenheid en historisch redeneren.*
- Welke omvang mag een film hebben in de geschiedenisles of een reeks van lessen? *Maximaal 30 min., er moet nog tijd zijn inhoud te bespreken. Meer dan 1 les is niet goed (opstartproblemen)*

Over de inhoud van de historische film:

- In welke mate moet de historische achtergrond aansluiten bij de geschiedenisles? *Eigenlijk naadloos op aansluiten anders alleen maar verwarrend.*
- Hoe kritisch mag men zijn over de historische feiten (vb. Pearl Harbour is historisch niet correct, de boventoon wordt gevoerd door romantische verhaallijn)? *Niet al te kritisch indien de kern maar overkomt en de docent de leerlingen op enkele onjuistheden wijst (alleen maar goed dat leerlingen leren dat film vanuit bepaald perspectief, standpunt of met bepaalde bedoeling gemaakt is)*
- Wanneer is er voorkeur voor primaire bronnen (rekening houdend met montage) in plaats van de historische film? *Afhankelijk van wat men met film wil: bijv. inleving/sfeerbeeld film, waarheidsvinding/diverse standpunten/interpretaties primaire bronnen.*

Over de verwerking van de geschiedenisles:

- Hoe vaak wordt er gebruik gemaakt van geschiedenisfilm of fragmenten in de geschiedenisles? *Films weinig (max. 1x per jaar): tijdgebrek. Fragmenten: groeiende nu we beamers hebben (ook afhankelijk van beschikbaarheid hapklare brokken)*

- Op welke manier kan de leerling actief betrokken worden bij het kijken van de geschiedenisfilm? *Kijkvragen beantwoorden tijdens film*
- In welke mate wordt er in een opdracht gebruik gemaakt van elementen uit het lesboek? *Indien film vertoond wordt hier een opdracht van maken (praktische opdracht of soort PO), lesboek is achtergrondinformatie c.q. informatie, veeleer besprekingen/gegevens internet erbij betrekken: bijv. film Troy: echte fouten eruit halen en op welke plaatsen wijkt film af van gegevens boek? Redenen/vermeende redenen geven.*
- Welke instructies worden er gegeven bij het verwerken van de film en het bespreken? *Zie hierboven: ook enkele voorbeelden en PO op papier, ook beoordelingsformulier. Dus alles in een studiewijzer.*

Over de gehanteerde werkvorm door J.v.O (zie bijlage voor film):

- Is de werkvorm een effectieve manier om met leerlingen de behandelde stof te bespreken? *Ja want het beklijft beter. Het gaat leven en sommigen zijn zeer visueel ingesteld.*
- Komen de juiste begrippen terug? *Ken de film niet voldoende om dit te kunnen beoordelen.*
- Is er voorkeur voor een primaire bron in plaats van de gebruikte bron? *Zie antwoord op vorige vraag en tweede serie vragen.*
- *Vragenlijstje/kijkvragen ziet er goed uit!!!!!!*

2.4 EVALUATIE DOCENT: W. VAN GAAL

Vragenlijst naar aanleiding van meesterproef over historische films in de geschiedenisles

Over het gebruik van de historische film in de geschiedenis les:

- Wanneer kan een historische film interessanter zijn of meer bruikbaar voor de leerlingen? *Het meest interessant is als in een film vrij direct de lesstof terugkomt zowel in de gesproken tekst als in beelden. Daarnaast is het fijn als de film net is meer laat zien. Bovenstaande geldt natuurlijk ook voor de bruikbaarheid. Bij de bruikbaarheid zal het fijn zijn als de tekst met beelden niet de volgorde van de opdrachten heeft maar juist uitdaagt tot creativiteit.*
- Welke omvang mag een film hebben in de geschiedenisles of een reeks van lessen? *In een les denk ik dat de maximale tijd voor een video 25 minuten is. De video kan het best gevolgd worden door een bespreking ervan of door verwerkingsopdrachten. Als het gaat om een reeks van lessen gaat dan merk ik dat de aandacht voor het project na ongeveer 5 lessen verslapt en dat dan een verschuiving van aandacht plaats vindt. Meer aandacht voor de film dan voor de verwerking.*

Over de inhoud van de historische film:

- In welke mate moet de historische achtergrond aansluiten bij de geschiedenisles? *Voor mij is dat heel belangrijk. Zomaar, los van wat het onderwerp is, iets laten zien is alleen maar leuk. Behalve als het de actualiteit dient.*
- Hoe kritisch mag men zijn over de historische feiten (vb. Pearl Harbour is historisch niet correct, de boventoon wordt gevoerd door romantische verhaallijn)? *Ik vind het dan belangrijk om duidelijk te maken wat de werkelijke feiten zijn en in hoeverre de film afwijkt van die feiten. Daarnaast voorbeelden geven van andere films waarbij een romantisch verhaal gebruikt wordt om sommige historische/geografische feiten te vertellen.*
- Wanneer is er voorkeur voor primaire bronnen (rekening houdend met montage) in plaats van de historische film? *N.v.t.*

Over de verwerking van de geschiedenisles:

- Hoe vaak wordt er gebruik gemaakt van geschiedenisfilm of fragmenten in de geschiedenisles? *In vrijwel elke klas ongeveer 2x per jaar*

- Op welke manier kan de leerling actief betrokken worden bij het kijken van de geschiedenisfilm? *Het verbinden van opdrachten en/of presentatie aan de film. Het intensief kijken wordt bevorderd als de opdrachten pas achteraf worden verstrekt.*
- In welke mate wordt er in een opdracht gebruik gemaakt van elementen uit het lesboek? *Zoveel mogelijk. Is een voorwaarde omdat een video voornamelijk dient om iets te verduidelijken en in het algemeen niet om iets nieuws uit te leggen Slechts zelden is de video zo goed dat de uitleg van docent en boek niet vooraf of achteraf nodig is.*
- Welke instructies worden er gegeven bij het verwerken van de film en het bespreken? *Als de opdrachten vooraf worden verstrekt dan is de instructie: lees eerst de opdrachten en kijk daarna naar de film. Worden de opdrachten pas achteraf verstrekt dan is de instructie kijk en luister goed en probeer de grote lijn van het verhaal vast te houden. In geval van nieuwe stof geeft de docent op tijd aan dat er een belangrijk moment in de film volgt.*

Over de gehanteerde werkvorm door J.v.O (zie bijlage voor film):

- Is de werkvorm een effectieve manier om met leerlingen de behandelde stof te bespreken? *Lijkt mij wel. Daarnaast is het mogelijk de bespreking in fases uit te voeren. In eerste instantie zoals in het schema gegeven en bij een volgende film kun je de leerlingen zelf de items die in de film terugkomen laten opschrijven en daarna koppelen.*
- Komen de juiste begrippen terug? *N.v.t.*
- Is er voorkeur voor een primaire bron in plaats van de gebruikte bron? *Bij de bovenstaande 2 vragen heb ik geen antwoorden. Ik ken de film niet en bovendien geef ik geen Geschiedenis en ben ik dus niet deskundig.*

2.5 INVULSCHEMA

Opdracht bij film "V" for Vendetta'. Naam:.....

Opdracht: noteer bij alle aspecten wat je terugziet in de film en hoe heet. Maak dan een vergelijking met de Tweede Wereldoorlog. Doel: herken elementen uit WOII in andere situatie.

	"V" for Vendetta V for Vendetta (volk)	Tweede Wereldoorlog V for Victory (alliantie)
Dictator		
Partij	Norsefire	
Lijfwacht dictator/ paramilitaire organisatie		
Ideologie		
Kreet		
Discriminatie/racisme		
Gebied veroverd (Anschluss/bezetting)		
Propaganda (medium)		
Censuur		
Wapens		Zyklon-B
Kleurgebruik symbool dictator		
Endlösung		
Bondgenootschappen	- Niet genoemd in film.	
Verzet (en symbool)		

Dikgedrukte woorden zijn begrippen uit het lesboek Tijdvak 10.
Vendetta betekent bloedwraak.

2.6 ANTWOORDBLAD

Opdracht bij film "V" for Vendetta'. Naam:.....

Noteer vergelijkingen WOII – oorlogssituatie in film.

	"V" for Vendetta 2015 V for Vendetta (volk)	Tweede Wereldoorlog V for Victory (alliantie)
Dictator	Adam Sutler	Adolf Hitler
Partij	Norsefire	Nazi/NSDAP
Lijfwacht dictator/ paramilitaire organisatie	Fingermen	SS (Schutzstaffel)
Ideologie	Angst voor Moslims.	Nationaalsocialisme – Angst voor untermenschen/Joden oproepen bij het volk
Kreet	England prevails.	Heil Hitler
Discriminatie/racisme	Moslims (en homoseksuelen)	Joden (antisemitisme)
Gebied te veroveren (Anschluss/bezetting)	Amerika	Oost-Europa
Propaganda (medium)	Televisie	Radio
Censuur	Alles wat niet Engels is of tegen Engeland is: Koran etc.	Joodse boeken
Wapens	Biomedische wapens	Zyklon-B
Kleurgebruik symbool	Zwartrood kruis	Zwartrood hakenkruis
Endlösung	In de film zichtbaar: "medisch" centrum waar mensen overlijden.	Vernietigingskampen
Bondgenootschappen	- Niet genoemd in film.	Duitsland-Italië-Japan Engeland-VS-SU (Grote Alliantie).
Verzet (en symbool)	V, masker, metro (echt ondergronds), roos.	Ondergrondse (en anjer)

Dikgedrukte woorden zijn begrippen uit het lesboek Tijdvak 10.
Vendetta betekent bloedwraak.

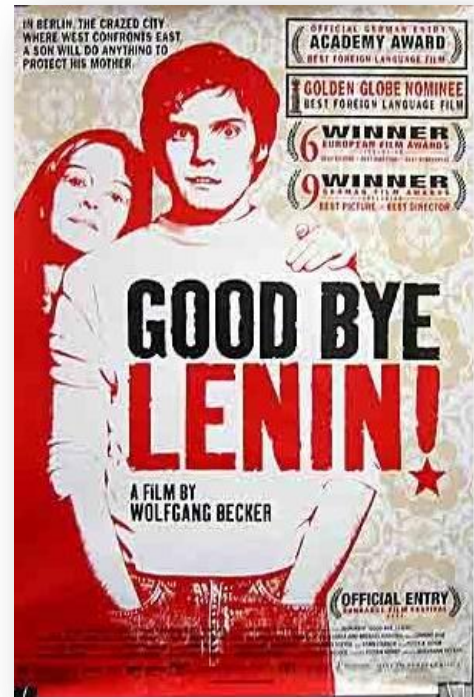
3 GOOD BYE, LENIN!

3.1 LESPLAN 3: GOOD BYE, LENIN! HA3B 2-3-2012

Deze film heb ik laten zien bij een klas uit 3HAVO. Het is een drukke klas en ze hadden vrijdag het zevende les. Dit is een lastig uur, maar toch wilde ik hen nog iets nuttigs leren: namelijk hoe Duitsland er uit zag voor 1989 en na 1989. Hiervoor heb ik een opdracht gemaakt die leerlingen moesten invullen bij het zien van de film. Het gevaar is dat niet alle leerlingen het zouden invullen. Wellicht is het aankondigen van een controle een manier om dit gevaar op te vangen.

Voor dat ik de film liet zien, had ik een viertal fragmenten uitgekozen die het verschil tussen voor en na 1989 duidelijk maken. Daarnaast had ik voorbereiding getroffen in het toelichten van het fragment. Dit had te maken met het onderbreken van de film. Het is dan belangrijk dat de leerlingen het verhaal nog snappen.

- Absentielijst
- Introductie van de film
- Uitleg schema
- Uitleg vier verschillende fragmenten:
 - o F. 1: moeder wordt socialist (woont in Oost-Duitsland)
 - o F. 2: Val van de Muur (moeder is in coma)
 - o F. 3: Moeder ontwaakt uit coma, zoon zorgt dat slaapkamer weer "communistisch" oogt.
 - o F. 4: Moeder ontdekt het nieuwe Duitsland.
- Tussendoor uitleggen en vragen wat er te zien is
- Na het invullen van het schema samen bespreken

3.2 EVALUATIE LES

Good bye, Lenin! op vrijdag 2 maart 2012 7^e uur HA3B

- Deze les keken we de film als voorbereiding op het volgende hoofdstuk.
- De film "Good bye Lenin!" laat een goed beeld geven van Duitsland voor en na de val van de Muur, met name Oost-Duitsland.
- Leerlingen kregen een klein invulschema. Ik gaf hen instructies en stelde vragen tussen de fragmenten door.
- Na het kijken van de filmfragmenten hebben we de antwoorden doorgekeken. De leerlingen konden dit goed aan en de volgende keer kan ik het niveau iets hoger leggen.
- Ik heb aan de leerlingen gevraagd wat ze er van vonden en ze zeiden dat de film hen een goed beeld gaf van hoe het leven in Duitsland was. Een beter antwoord had ik mij niet kunnen wensen.

3.3 EVALUATIE DOCENT: D. PAAGMAN

Vragenlijst naar aanleiding van meesterproef over historische films in de geschiedenisles

Over het gebruik van de historische film in de geschiedenis les:

- Wanneer kan een historische film interessanter zijn of meer bruikbaar voor de leerlingen? *Ten eerste om de leerstof te verduidelijken; het kan een extra uitleg van de leerstof. Maar ik vind eigenlijk dat beeldmateriaal de leerstof visualiseert; de leerlingen kunnen op die manier enkele belangrijke vaardigheden betreffende*

Geschiedenis ontwikkelen; beeldvorming; plaatsing in de historische context, uiterlijk van de diversiteit in de geschiedenis, standplaatsgebondenheid etc.

- *Welke omvang mag een film hebben in de geschiedenisles of een reeks van lessen? Verschillend; in havo 5 laat ik een heel lesuur Platoon zien om een hoofdstuk over Amerikaanse soldaten in Vietnam uit te leggen. In havo 3 laat ik kleine stukjes youtube filmpjes zien van verschillende jeugdculturen. Dat is allemaal educatief en didactisch verantwoord. In de brugklas laat ik films als Braveheart en Gladiator als ontspanning. Nou ja, geschiedenis kan door deze gewelddadige manier heel spannend worden!*

Over de inhoud van de historische film:

- *In welke mate moet de historische achtergrond aansluiten bij de geschiedenisles? Zie bovenstaand antwoord; ligt aan de input; is het didactische ondersteuning? Verduidelijking leerstof of voor de spanning?*
- *Hoe kritisch mag men zijn over de historische feiten (vb. Pearl Harbour is historisch niet correct, de boventoon wordt gevoerd door romantische verhaallijn)? Allesbepalend! Scene Pearl Harbor over de aanval zelf is zeer realistisch (alsmede laatste aanval op Japan), de rest is flauwekul. Ik let daar heel erg op! Er zijn een hele hoop troepfilms; er moet zeker een historisch correctheid zijn. Bijvoorbeeld de serie Rome; is bruikbaar ook al kloppen er dingen niet zoals bloembakken of bepaalde gebouwen. Maar de sfeer en verdere uiterlijk zijn redelijk betrouwbaar.*
- *Wanneer is er voorkeur voor primaire bronnen (rekening houdend met montage) in plaats van de historische film? Niet, ligt aan de leerstof. Soms behandel ik bronnen (zoals spotprenten om de leerstof te oefenen of te herhalen). Dus niet i.p.v. films.*

Over de verwerking van de geschiedenisles:

- *Hoe vaak wordt er gebruik gemaakt van geschiedenisfilm of fragmenten in de geschiedenisles? Van de 3 lessen ongeveer 1 les met 10 tot 20 min.*
- *Op welke manier kan de leerling actief betrokken worden bij het kijken van de geschiedenisfilm? Met beeldopdrachten, ter verduidelijk leerstof, ontspanning en voor spanning, van te voren een opdracht bedenken zoals adhv film oorzaken en gevolgen laten noteren. Denk aan activerende didactiek; maak een mindmap met beeldfragmenten om de reis van Columbus te omschrijven.*
- *In welke mate wordt er in een opdracht gebruik gemaakt van elementen uit het lesboek? Niet, gewoon gekoppeld aan leerstof, ik kijk daar niet naar.*
- *Welke instructies worden er gegeven bij het verwerken van de film en het bespreken? Klassikaal, zie antwoord hierboven.*

Over de gehanteerde werkvorm door J.v.O (zie bijlage voor film):

- *Is de werkvorm een effectieve manier om met leerlingen de behandelde stof te bespreken? Prima, goed voorbeeld van activerende didactiek.*
- *Komen de juiste begrippen terug? - Ja, zie er goed uit, prima voorbereiding; misschien letten op uitleg van de begrippen in voorgaande les.*
- *Is er voorkeur voor een primaire bron in plaats van de gebruikte bron? Nee, maakt niet uit.*

3.4 INVULSCHEMA

Good bye, Lenin! - HA3B week 9, 2 maart 2012

Kijk naar de film: beantwoord alle vragen voor de situatie in Oost-Duitsland voor en na de val van de Berlijnse Muur.

	Oost-Duitsland voor val van de Muur	Duitsland na de val van de Muur
Welke ideologie?		<i>Kapitalisme is de ideologie van het verenigde Duitsland na 1990</i>
Hoe heten de merken van het eten en drinken?		
Hoe zag de kleding er uit?		
Wat vertelde het nieuws op de televisie?		
Welk geld wordt er gebruikt?	<i>Ostmark is de gebruikte valuta in Oost-Duitsland voor de hereniging</i>	

3.5 ANTWOORDBLAD

Antwoorden voor *Good bye, Lenin!*

	Oost-Duitsland voor val van de Muur	Duitsland na de val van de Muur
Welke ideologie?	Communisme	<i>Kapitalisme is de ideologie van het verenigde Duitsland na 1990</i>
Hoe heten de merken van het eten en drinken?	Spreewald, Pepsi	Coca-Cola o.a.
Hoe zag de kleding er uit?	Felle kleuren, trainingspakken, ouderswets	Modieuzer, wat leerlingen in West-Europa "normaal" vinden
Wat vertelde het nieuws op de televisie?	Alles lijkt nog in orde: "communisme leeft voort" voor de moeder van hoofdpersoneage	Muur is gevallen
Welk geld wordt er gebruikt?	<i>Ostmark is de gebruikte valuta in Oost-Duitsland voor de hereniging</i>	Westmark

LITERATUUR

LITERATUUR

Ebbens, S. en S. Ettekooven, *Effectief leren. Basisboek* (Groningen, Houten 2009)

Vos, C., *Bewegend verleden. Inleiding in de analyse van films en televisieprogramma's* (Amsterdam 2004)

ARTIKELEN

M. Elm, "Geschichte im Spielfilm", in: <http://lernen-aus-der-geschichte.de/Lernen-und-Lehren/content/7596> 7-4-2012

Kaya, E. en T. Çengelci, "Pre-Service Teachers' Opinions Regarding Using Films in Social Studies Education", in: *Journal for Social Studies Education Research* (2011) 116-135

Lang, S., "Mushrooms and snake-oil: using film at AS/A level" in: *Teaching History* (2002) 44-48

Marcus, A.S. en J.D. Stoddard, "Tinsel Town as Teacher: Hollywood Film in the High School Classroom", in: *The History Teacher* 40 (2007) 303-330.

Martens, J. "Speelfilms als medium voor multimediaal en vakoverschrijdend werken", in: <http://histoforum.net/2011/films.html> (6-4-2012)

Schilder, E., "Populärkultur and Geschichtsvermittlung. Aktuelle Spielfilme über den Nationalsozialismus", in *FilmABC Materialien* 28 (onbekend) 1-18

Stoddard, J.D. en A.S. Marcus, "The Burden of Historical Representation: Race, Freedom and "Educational" Hollywood Film", in: *Film and History* 36 (2006) 26-35

Vries, J. de, "En actie! Actief kijken naar historische speelfilms: Daens", in: *Kleio* 5 (2004) 34-39

WEBSITES

<http://filmdrippink.com/katalog/geschichte/geschichte-im-film/> 7-4-2012

<http://www.geschiedenisindeklas.com/vakdidactiek/media-in-het-geschiedenisonderwijs> 15-1-2012.

http://www.vvlg.be/VVLG/Intro_films.html 15-1-2012.

http://www.uni-giessen.de/cms/fbz/fb04/institute/geschichte/didaktik/dokumente/Mat_Medien/geschichtsdidaktische-pruefungsthemen/filme-im-geschichtsunterricht/welche-lernziele-konnen-mit-hilfe-von-filmen-erreicht-werden 7-4-2012

<http://commons.wikimedia.org/wiki/File:GarnierlouisXIV.jpg> 3-6-2012.

BEELDMATERIAAL

<http://www.beeldengeluid.nl/> 15-1-2012. Historisch beeldmateriaal, met name geschikt voor de bovenbouw.

<http://www.entoen.nu/> 15-1-2012. Onderwijsmateriaal door overheid gefinancierd met korte filmpjes. Met name voor de onderbouw.

<http://www.eyefilm.nl/educatie/voortgezet-onderwijs/lespakketten> 6-4-2012

<http://www.filmeducatie.nl> 6-4-2012

http://www.filmeducation.org/staffroom/film_in_the_classroom/animation/history.php 7-4-2012

<http://www.geschiedenis24.nl/andere-tijden.html> 15-1-2012. Wekelijks historisch programma op Ned2. Onderwerp betreft meest de laatste honderd jaar, alleen geschikt voor oudere leerlingen door taalgebruik en moeilijkheidsgraad.

<http://www.geschiedenis24.nl/tv.html> 15-1-2012. Televisiekanaal over historische thema's, ook op internet te zien. Beeldmateriaal met name geschikt voor bovenbouw vanwege moeilijkheidsgraad.

<http://www.geschiedenisindeklas.com/bronnen-centraal/historische-speelfilms> 15-1-2012. Verschillende films per periode en gebied.

http://www.history.org.uk/resources/secondary_resource_824.html 6-4-2012

<http://www.youtube.com/watch?v=MmOITR-yNf0&feature=relmfu> (*stills* televisiedebat Kennedy en Nixon) 2-6-2012

FILMS

Daens (België 1992): <http://www.youtube.com/watch?v=4HPKIVNyhAA> - 9-4-2012 (ingekorte versie).

"V" for Vendetta (Engeland 2006)

Good bye, Lenin! (Duitsland 2003)

